

«АВТОРИТЕТ» ЯК СПЕЦІАЛЬНА ОЗНАКА СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ

Якимович Роман Іванович

*аспірант кафедри криміналістики, детективної
та оперативно-розшукової діяльності*

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Закріплення у кримінальному законі норм, спрямованих на здійснення кримінально-правової протидії діяльності лідерів кримінального середовища призвело до введення у правовий обіг нової категорії – суб'єкт злочинного впливу. Аналіз наукових джерел слідчо-оперативної та судової практики свідчить, що, наразі, тривають жваві дискусії щодо сутності цієї категорії, зокрема віднесення конкретної особи до суб'єктів злочинного впливу, адже сам кримінальний закон не встановлює чіткої системи ознак, які висувають до такого суб'єкта. Зважаючи на це, слушно звернути увагу, що такий стан справ створює певні прикладні проблеми у контексті здійснення кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь, формування чіткої системи обставин, які підлягають встановленню під час розслідування таких кримінальних правопорушень тощо. Концептуально визнаючи, що науки кримінально-правового циклу знаходяться у відповідних тісних залежностях між собою, утворюючи відповідну систему, аналізуючи суб'єкта злочинного впливу, слушно звернутись до аналізу теоретичних положень кримінального права щодо суб'єкта злочину, адже, наразі, питання щодо віднесення суб'єкта злочину, передбаченого ст.255-1 КК України до відповідної класифікаційної групи видається дискусійним на не вирішеним. Необхідно відзначити, що КК України не надає визначення суб'єкта злочинного впливу, а розкриває вказану категорію у примітці до ст. 255 КК України крізь призму переліку відповідних дій, які вчиняє особа. Водночас, у цій же примітці, вчинення відповідної системи дій прямо пов'язується із наявністю у такої особи відповідних ознак, зокрема: а) авторитету; б) інших особистих якостей; в) можливостей.

Аналіз відповідної примітки до ст. 255 КК України свідчить, що під суб'єктом злочинного впливу, фактично необхідно розуміти особу, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності. Аналізуючи вказане визначення залишимо поза увагою функціональну спрямованість такої особи, а звернімось до аналізу типових характеристик, які визначені законодавцем. Перед початком аналізу, слушно звернути увагу й на те, що до таких характеристик законодавцем не віднесено «досвід злочинної діяльності» та «належність до відповідної страти кримінального середовища».

Так, перш за все, звернімось до аналізу такої ознаки як наявність авторитету, який дозволяє особі встановлювати або поширювати злочинний вплив. Наведене вимагає звернення до розуміння сутності категорії «авторитет» у загальноприйнятому значенні. У контексті психології управління авторитет – це інтегральна властивість особистості, яка формується на базі її професійних, моральних, інтелектуальних якостей як результат відображення у свідомості людей наявної значимості, цінності та корисності таких характеристик.

Екстраполюючи вказаний підхід на поняття «авторитет» у контексті суб'єкта злочинного впливу можна відзначити, що він повинен формуватися на основі таких показників:

а) професійний, що фактично вимагає наявності у суб'єкта значного досвіду злочинної діяльності (професіоналізму) та відповідної кримінальної кар'єри;

б) морально-інтелектуальних якостей, уміння організовувати людей, чітке дотримання відповідного морального імперативу, розсудливість тощо. Слушно зауважити, що набуття та наявність у особи таких навиків прямо корелює із певним життєвим досвідом, зокрема й відбуванням покарання у виді позбавлення волі;

в) відображення у свідомості людей значимості такого авторитету, тобто фактичне сприйняття його іншими. Щодо останньої позиції, то у наукових дослідженнях, як правило, звертається увага, що суб'єкт злочинного впливу володіє авторитетом у структурі кримінального середовища – визнається таким іншими особами, які усвідомлено ведуть протиправний спосіб життя. Водночас, у межах сучасних реалій такий підхід видається дискусійним, оскільки для реалізації відповідних функцій, такий авторитет має поширюватись та визнаватись й іншими членами суспільства, які загалом не дотичні до кримінального середовища, особливо у контексті застосування норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за звернення за застосуванням злочинного впливу.

У той же час, звернімо увагу, що вивчення матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що не всі особи, які притягаються до кримінальної відповідальності відповідним ознакам. Зважаючи на викладене у контексті авторитету як характеристики суб'єкта злочинного впливу слушно використати обґрунтований у психології підхід «сукупного авторитету», який щодо суб'єкта злочинного впливу, на нашу думку, включати такі показники:

а) наявність досвіду злочинної діяльності та відбування кримінального покарання;

б) система кримінальних зв'язків, зокрема й з «ворами в законі», а також іншими лідерами кримінального середовища;

в) наявність відповідних організаторських здібностей, які дозволяють: а) організовувати цілеспрямовану та систематичну діяльність, великої кількості людей, наприклад, з метою дезорганізації роботи установ виконання покарань; б) чітке функціонування кримінальних процесів, наприклад, постачання у установу заборонених предметів та речовин, організація поповнення та розпорядження «общаком» тощо.

Загалом, необхідно звернути увагу, на організаторські здібності у даному випадку мають значно ширше трактування ніж організаторська функція лідера конкретного злочинного угруповання, оскільки остання спрямовується на планування та координацію конкретної злочинної діяльності конкретного угруповання.

У випадку організаторський здібностей суб'єкта злочинного впливу, слушно, вести мову про фактичний менеджмент складних систем, зокрема місць позбавлення волі, що вимагає ефективного неформального управління різними сферами життя установи – від організації праці засуджених до вирішення конфліктів та підтримки збалансованого існування в установі виконання кримінальних покарань різних груп засуджених негативної спрямованості. Наведене підтверджується й відповідною системою дій, які, як правило, вчиняють особи, котрі притягуються до кримінальної відповідальності за ст. 255-1 КК України, а саме: прийняття на себе усієї повноти неформальної влади в установах виконання покарань під статусом «смотрящого»; встановлення серед засуджених правил поведінки відповідно до злочинських законів та традицій та спонування їх неухильного дотримання засудженими; призначення окремих осіб, які користуються авторитетом серед засуджених «смотрящими за бараками»; забезпечення та контроль за надходженням до установи виконання покарань заборонених для користування речей, речовин, грошових коштів та їх розподіл серед засуджених; прийняття рішень щодо протиправної видачі ув'язненим засобів зв'язку; організація азартних ігор на території установи з метою отримання доходу; визначення місця засудженого у неформальній стратифікації, а також можливості переходу в іншу касту; вирішення спорів між засудженими на основі злочинських традицій, ведення переговорів від імені засуджених з іншими особами, зокрема й поза межами установи виконання покарання; сприяння у переведенні засуджених у межах відділень; участь у злочинному зібранні «сходці».

г) належність до відповідної страти лідерів кримінального середовища. У контексті цього, слушно відзначити, що така належність може мати «неформально нормативний характер» у випадку коли місце особи у структурі кримінального середовища визначається «вором в законі», або фактичний характер – особа починає фактично виконувати функції, які характерні для представника відповідної ієрархічної ланки представника кримінального середовища і після цього отримує відповідний неформальний статус за рішенням інших представників кримінального середовища. У контексті цього, слушно також звернути увагу й на те, що відповідні категорії та рівень їх авторитету, який прямо корелює із масштабами встановлення або поширення злочинного впливу відносяться до неформальних та не визначені законодавчо, що вимагає під час досудового розслідування приділення особливої уваги доказуванню належності особи до відповідної статі у структурі кримінального середовища.